

La 'Franja de la franja' ens suggereix que a la meitat de l'Aragó es parlava català

Autor: Bel·lònides

Data de publicació: 04-12-2024

De tots els territoris que conformen els Països Catalans, la Franja de Ponent és el territori on el coneixement oral del català és el més universalitzat. El saben parlar 42.000 persones, és a dir, el 88,8% de la població adulta. Aquest territori actualment pertany a la comunitat autònoma de l'Aragó, però en altres períodes va formar part del Principat.

Tanmateix, en aquest article no volem parlar de la Franja de Ponent, que ja és prou coneguda per tots, sinó de "La franja de la franja". Es a dir, de les viles aragoneses situades més a l'oest de la Franja de ponent i on antigament es parlava perfecte català, en alguns casos fins fa ben poc. Estem parlant d'una zona que podria arribar a abastar la meitat del territori del Regne d'Aragó. Aquestes viles no consten als mapes dels Països Catalans, atès que l'ús del català s'ha reduït molt en els darrers anys, però haurien de figurar en un hipotètic mapa lingüístic dels Països Catalans Històrics.

Al llibre titulat "La Franja de Ponent : aspectes històrics i jurídics" (Institut d'Estudis Catalans, 2015), l'historiador Joaquim Montclús i Esteban ens aporta informació sobre l'ús històric del català a l'Aragó. En aquesta publicació se'ns explica que el terme "La franja de la franja" va ser encunyat durant la dècada dels 90 del segle XX, per l'escriptor Antoni Babia, en un estudi que va fer sobre la Vall de Benasc, titulat, precisament, "La franja de la franja" (Barcelona, Editorial Empúries, 1997).

Al llibre es precisa que a la Vall de Benasc hi ha almenys set municipis on encara a dia d'avui es parla una varietat dialectal catalana, malgrat que alguns en vulguin negar les evidències. Es tracta de Benasc, Bissaürri, Castilló de Sos (o, més probablement, Castilló de S'ós), Gia, Saünc, Sessué i Vilanova d'Ésera.

Lamentablement, la llengua es va perdent lentament en aquestes contrades. A la dècada del 1980, els habitants d'aquestes poblacions encara anomenaven Castilló, Benasc i Ancils les seves viles. Però avui ja són poques les persones que mantenen la llengua pròpia, històrica i ancestral d'aquests municipis, que és el català benasquès. Esperem que algun dia s'imposi el seny i es pugui revertir aquesta situació amb una acció decidida de les administracions en la defensa del patrimoni lingüístic i històric català de l'Aragó.

Continuant cap al sud, seguint el curs dels rius Éssera i Rialbo (un topònim ben català: "Rial Bo"), trobem diverses poblacions que havien pertangut al comtat de Ribagorça i on històricament s'hi parlava català. Dos d'aquests municipis són emblemàtics. Ens estem referint a Graus i a Campo. A Graus s'hi parla una barreja de paraules catalanes, aragoneses i "castellanes", que els vilatans anomenen "grausí".

D'altra banda, a la zona de la Llitera, trobem les importants viles de Montsó i Binèfar, que també van pertànyer al Principat, i de les quals tenim la certesa documental que des del segle XV s'hi parlava perfecte català, situació que va durar fins ben entrada l'edat moderna. Binèfar era una altra població de parla catalana que va ser destruïda i, posteriorment, repoblada amb gent de parla "castellana", a partir de la Guerra dels Segadors.

Deixant enrere el desert dels Monegres, trobem la vila de Casp, ben coneguda per l'episodi del compromís. En aquesta vila, els historiadors ens certifiquen que fins al segle XVII s'hi va parlar perfecte català i que bona part dels documents històrics de la ciutat estan redactats en aquesta llengua nostra.

Pel que fa a la veïna vila d'Alcanyís, la documentació històrica i la toponímia ens certifiquen que, des del segle XII, en aquest municipi de l'Aragó, i a les viles properes, es parlava històricament el català, malgrat que avui s'hagi imposat el "castellà". Tot i així, encara es conserven molts mots d'origen català. El mateix nom del poble podria haver estat originalment "El Canyís", com seria més lògic.

De la mateixa manera, les evidències documentals i la toponímia indica que a la zona de les valls que segueixen el curs dels rius Guadalupe i Martín es parlava català, arribant aquesta tendència fins a la Serra de Sant Just (no pas de San Justo), que encara duu el nom en català, situada ben a prop de la ciutat de Terol.

A la documentació medieval escrita en llatí d'Alcanyís, i de les viles de la zona, retinguda a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid, la major part dels topònims que s'hi troben apareixen en català. I, per posar algun exemple del que diem, s'hi explica que la "Virgen de los Pueyos", actualment patrona d'Alcanyís, a la documentació medieval apareix com la "Mare de Déu dels Tres Puigs". Observem, per tant, una traducció ben intencionada i barroera de "Puigs" per "Pueyos". Un altre cas evident és la vila de "Molinos", que apareix als documents medievals com "Molins".

"Castel de Cabra" seria un altre cas a la zona de Terol. Es un d'aquests topònims que ens fa sospitar que el nom original devia ser "Castell de Cabra", en referència a alguna fortalesa que senyorejaven el pas del riu Cabra, que voreja el municipi. I, de fet, això és exactament el que apareix al seu escut heràldic —un castell i una cabra—, tot i que potser hauria estat més lògic dibuixar un castell i un riu. En alguns edictes promulgats pel règim de Franco el nom de la vila encara apareix en perfecte català, fet que ens confirma la teoria. Curiosament, en aquest sentit, al País Valencià, a prop de Castelló, hi ha un altre municipi que es diu "Castell de Cabres". Aquest riu Cabra de l'Aragó, per cert, és nodrit per un altre rierol anomenat "Cañapereras". És molt probable que el nom original fos en català, potser "Canyapereres", atès que una "perera", en castellà, és un "peral".

També el "Embalse de la cueva foradada", que recull les aigües del riu Martín, ens indica un origen català del nom d'aquesta cova "foradada" que hi ha a l'actual província de Terol, prop de la vila aragonesa d'Andorra, topònim que també ens remet a la nostra Andorra pirinenca i catalana. Respecte al poble de "Samper de Calanda", trobem que, a la mateixa web del poble, els historiadors locals reconeixen que el topònim deriva de "San Pedro". Però és evident que "San Pedro" no pot originar "Samper". El més probable és que el nom s'hagi originat per corrupció del terme català "Sant Pere". El nom original devia ser Sant Pere de Calanda (o de Calandra, com s'insinua al web).

En tot cas, la llista de topònims d'origen català a l'Aragó podria ser interminable i demostra que la meitat o més del país

parlava català fins temps ben recents. La substitució lingüística que ha patit l'Aragó al llarg de la seva història és un aspecte que cal estudiar a fons i amb deteniment i fa l'efecte que els experts no l'han volgut tractar per raons polítiques. La ciència no s'ha de subordinar mai als capricis nacionalistes del govern espanyol. Una vegada més, si les universitats no fan la seva feina, l'haurem de fer els investigadors independents.

Bel·lònides

Podeu accedir a l'article original a través del següent enllaç:

<https://historiausurada.blogspot.com/2024/04/La-Franja-de-la-franja-ens-indica-que-a-la-meitat-de-Arago-shi-parlava-catala.html>